

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

PRVI ODJEL

PREDMET MURŠIĆ PROTIV HRVATSKE

(Zahtjev br. 7334/13)

PRESUDA

STRASBOURG

12. ožujka 2015.

Ova presuda postaje konačna pod okolnostima navedenima u članku 44. stavku 2. Konvencije. Može biti podvrgnuta uredničkim izmjenama.

U predmetu Muršić protiv Hrvatske,

Europski sud za ljudska prava (Prvi odjel), zasjedajući u vijeću u sastavu:

Isabelle Berro, *predsjednica*,

Khanlar Hajiyev,

Julia Laffranque,

Linos-Alexandre Sicilianos,

Erik Møse,

Ksenija Turković,

Dmitry Dedov, *suci*,

i Søren Nielsen, *tajnik odjela*,

nakon vijećanja zatvorenog za javnost 3. veljače 2015.

donosi sljedeću presudu koja je usvojena tog datuma:

POSTUPAK

1. Postupak u ovome predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 7334/13) protiv Republike Hrvatske koji je hrvatski državljanin g. Kristijan Muršić (podnositelj zahtjeva) podnio Sudu na temelju članka 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Konvencija) dana 17. prosinca 2012.

2. Podnositelja zahtjeva zastupao je g. Z. Vidović, odvjetnik iz Varaždina. Hrvatsku Vladu (Vlada) zastupala je njezina zastupnica, gđa Š. Stažnik.

3. Podnositelj zahtjeva prigovorio je neodgovarajućim uvjetima boravka u zatvoru, posebice manjku osobnog prostora i nemogućnosti rada, te odsutnosti bilo kojeg učinkovitog pravnog sredstva u tom smislu, protivno člancima 3. i 13. Konvencije.

4. Dana 8. listopada 2013. Vlada je obaviještena o zahtjevu.

ČINJENICE**I. OKOLNOSTI PREDMETA**

5. Podnositelj zahtjeva rođen je 1987. i živi u Kuršancu.

A. Pozadina predmeta

6. Podnositelj zahtjeva je presudom Županijskog suda u Čakovcu od 19. lipnja 2008. godine, koju je potvrdio Vrhovni sud Republike Hrvatske 3.

veljače 2009., osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 2 godine zbog kaznenog djela razbojništva.

7. Dana 2. srpnja 2010. godine Općinski sud u Čakovcu je podnositelja osudio na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine zbog kaznenog djela teške krađe. Županijski sud u Čakovcu je presudu potvrdio 3. studenog 2010. godine.

8. Dana 26. kolovoza 2011. godine izvanraspravno vijeće Županijskog suda u Čakovcu uzelo je u obzir navedene dvije osude i podnositelju temeljem njegovog zahtjeva izreklo jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od dvije godine i jedanaest mjeseci.

B. Uvjeti boravka podnositelja u Zatvoru u Bjelovaru

9. Podnositelj zahtjeva je 16. listopada 2009. godine premješten iz Kaznionice u Turopolju u Zatvor u Bjelovaru na izdržavanje kazne zatvora koju mu je izrekao Županijski sud u Čakovcu 19. lipnja 2008. (vidi stavak 6. gore).

10. Boravio je u Zatvoru u Bjelovaru do 16. ožujka 2011., kada je premješten u Zatvor u Varaždinu odlukom Ministarstva pravosuđa, Uprave za zatvorski sustav od 11. ožujka 2011.

11. Prema navodima podnositelja zahtjeva, proveo je jedanaest mjeseci s još sedam zatvorenika u sobi veličine 18 kvadratnih metara uključujući sanitarne prostorije. Soba je loše održavana, prljava i nedovoljno opremljena ormarićima i stolicama za sve zatvorenike. Povrh toga, nije mu pružena prilika da se uključi u rad zatvora, te mu općenito nije omogućen dovoljan pristup rekreacijskim i edukacijskim aktivnostima.

12. Prema navodima Vlade, tijekom boravka u Zatvoru u Bjelovaru podnositelj zahtjeva imao je na raspolaganju u prosjeku 3.59 kvadratnih metara osobnog prostora. Boravio je u četiri različite zatvoreničke sobe, a njihovi uvjeti detaljno su navedeni u tablici niže:

Broj sobe	Trajanje pritvora	Ukupan broj pritvorenih zatvorenika	Površina sobe u kvadratnim metrima	Osobni prostor u kvadratnim metrima
1/O	16.10-15.11.2009.	6	19,7	3,28
1/O	16.11-19.11.2009.	5	19,7	3,94
1/O	20.11.2009-05.02.2010.	6	19,7	3,28
1/O	06.02-08.02.2010.	5	19,7	3,94
1/O	09.02-10.04.2010.	6	19,7	3,28
1/O	11.04.-20.04.2010.	5	19,7	3,94
8/O	21.04.2010.	8	22,88	2,86

8/O	22.04-29.04.2010.	7	22,88	3,27
8/O	30.04-02.05.2010.	6	22,88	3,81
8/O	03.05-05.05.2010.	5	22,88	4,58
8/O	06.05-07.05.2010.	6	22,88	3,81
8/O	08.05-09.05.2010.	5	22,88	4,58
8/O	10.05.-25.05.2010.	6	22,88	3,81
8/O	26.05.2010.	5	22,88	4,58
8/O	27.05-02.06.2010.	6	22,88	3,81
8/O	03.06-04.06.2010.	5	22,88	4,58
8/O	05.06-16.06.2010.	6	22,88	3,81
8/O	17.06-19.06.2010.	5	22,88	4,58
8/O	20.06-30.06.2010.	6	22,88	3,81
8/O	01.07-02.07.2010.	7	22,88	3,27
8/O	03.07-05.07.2010.	8	22,88	2,86
8/O	06.07-17.07.2010.	7	22,88	3,27
8/O	18.07-13.08.2010.	8	22,88	2,86
14.08-17.08.2010. Vrijeme provedeno u zatvorskoj bolnici				
8/O	18.08-26.08.2010.	7	22,88	3,27
8/O	27.08-30.08.2010.	5	22,88	4,58
4/O	31.08-02.09.2010.	8	22,36	2,80
4/O	03.09.2010.	7	22,36	3,19
8/O	04.09-06.09.2010.	6	22,88	3,81
8/O	07.09.2010.	4	22,88	5,72
8/O	08.09-16.09.2010.	5	22,88	4,58
8/O	17.09.2010.	6	22,88	3,81
8/O	18.09.2010.	5	22,88	4,58
8/O	19.09-01.10.2010.	6	22,88	3,81
8/O	02.10-05.10.2010.	5	22,88	4,58
8/I	06.10-07.10.2010.	5	22,18	4,44
8/I	08.10-19.10.2010.	4	22,18	5,55
8/I	20.10-21.10.2010.	3	22,18	7,39
8/I	22.10-23.10.2010.	4	22,18	5,55
8/I	24.10-25.10.2010.	5	22,18	4,44
8/I	26.10-28.10.2010.	6	22,18	3,70
8/I	29.10-30.10.2010.	5	22,18	4,44
8/I	31.10-04.11.2010.	6	22,18	3,70
4/O	05.11.2010.	6	22,36	3,73
4/O	06.11-09.11.2010.	5	22,36	4,47
4/O	10.11-13.11.2010.	6	22,36	3,73
4/O	14.11-18.11.2010.	7	22,36	3,19
4/O	19.11-26.11.2010.	8	22,36	2,80

4/O	27.11-30.11.2010.	7	22,36	3,19
8/O	01.12-03.12.2010.	6	22,88	3,81
8/O	04.12-09.12.2010.	7	22,88	3,27
8/O	10.12-12.12.2010.	8	22,88	2,86
8/O	13.12-21.12.2010.	7	22,88	3,27
8/O	22.12-24.12.2010.	8	22,88	2,86
8/O	25.12-31.12.2010.	7	22,88	3,27
8/O	01.01-16.01.2011.	6	22,88	3,81
8/O	17.01-25.01.2011.	7	22,88	3,27
8/O	26.01-27.01.2011.	6	22,88	3,81
8/O	28.01-23.02.2011.	7	22,88	3,27
8/O	24.02-25.02.2011.	8	22,88	2,86
8/O	26.02-28.02.2011.	7	22,88	3,27
8/O	01.03-15.03.2011.	5	22,88	4,58
8/O	16.03.2011.	6	22,88	3,81

13. Vlada je također navela da svaka soba ima sanitarni čvor potpuno odvojen od dnevnog prostora, te da svaki ima vlastiti ventilacijski sustav. Sve sobe imaju pristup pitkoj vodi, te prozore kroz koje ulaze prirodno svjetlo i svjež zrak. Sobe se u zimskim mjesecima griju sustavom centralnog grijanja. Stalno su održavane, a neki rekonstrukcijski radovi i poboljšanja koji su bili potrebni na prostorijama izvedeni su tijekom 2007., 2009. i 2010. godine, što je Vlada potkrijepila fotografijama, tlocrtima i drugom relevantnom dokumentacijom. Nadalje, zatvorenici su dostupne sve potrebne higijenske i sanitarne prostorije. Prehrana se temelji na ocjenama stručnjaka i kvaliteta hrane neprestano je praćena od strane nadležnih državnih tijela, što je Vlada potvrdila relevantnom dokumentacijom.

14. Vlada je također navela da je na tri sata dnevno, između 16 i 19 sati, podnositelju zahtjeva bilo dopušteno kretati se slobodno izvan sobe. Uz to, imao je mogućnost korištenja teretane, koja je bila otvorena od 8 do 12:30 i od 14 do 18 sati, te košarkaškog igrališta, koje je bilo otvoreno radnim danom od 15 do 18 sati i vikendom ujutro i poslije podne. Zatvor je također opremljen i terenom za badminton, stolovima za stolni tenis i šahovskim pločama, od čega je sve navedeno bilo dostupno podnositelju zahtjeva. Također je mogao i posuđivati knjige iz bjelovarske knjižnice, koja pruža svoje usluge Zatvoru u Bjelovaru, te mu je bilo dozvoljeno gledanje televizije i posuđivanje filmova.

C. Prigovori podnositelja na uvjete u zatvoru

15. Dana 24. ožujka 2010. podnositelj je podnio zahtjev upravi Zatvora u Bjelovaru preko odvjetnika, tražeći premještaj u Zatvor u Varaždinu zbog osobnih i obiteljskih razloga.

16. Dana 26. travnja 2010. prigovorio je Ministarstvu pravosuđa, Upravi za zatvorski sustav na postupke uprave Zatvora u Bjelovaru, prigovarajući općenito da mu navodno nikada nije pružena prilika za sastanak s nadležnim službenicima, da njegov zahtjev za premještaj bio ignoriran, te da je hrana u zatvoru bila neadekvatna.

17. Podnositelj je ponovio svoj zahtjev za premještaj u Zatvor u Varaždinu dana 6. svibnja 2010., navodeći osobne i obiteljske razloge.

18. Dana 14. srpnja 2010. Ministarstvo pravosuđa, Uprava za zatvorski sustav odgovorila je na prigovore podnositelja, odbivši ih kao neosnovane u svakom pogledu. Istaknuto je kako je imao dovoljno prilika za kontakt sa svojom obitelji, da nije bio zaposlen jer nije bilo dovoljno radnih mjesta u Zatvoru u Bjelovaru, da je imao sedam sastanaka s upraviteljem zatvora i dvadeset i pet sastanaka s ostalim službenicima Zatvora u Bjelovaru, te da je hrana bila pripremana u suradnji sa stručnjacima, a zatvorska prehrana bila je pod stalnim nadzorom zatvorskog liječnika.

19. Dana 24. kolovoza 2010. podnositelj je prigovorio uvjetima svog boravka u zatvoru sutkinji izvršenja Županijskog suda u Bjelovaru. Istaknuo je da je u središtu njegovih prigovora njegova želja da bude prebačen u neki drugi zatvor koji je bliži njegovoj obitelji. Također je prigovorio, između ostalog, da nije primio odgovor na svoj zahtjev za uključivanjem u rad u zatvoru, te da je boravio s još sedmero zatvorenika u sobi broj 8, ukupne površine 18 metara kvadratnih koja je bila neadekvatno opremljena i loše održavana.

20. Nakon podnositeljevog prigovora, sutkinja izvršenja zatražila je detaljno izvješće od Zatvora u Bjelovaru o uvjetima njegovog boravka u zatvoru.

21. Nakon što je dobila izvješće i nakon što je saslušala podnositelja zahtjeva, dana 7. listopada 2010. sutkinja izvršenja odbila je njegove prigovore kao neosnovane. Utvrdila je, točnije, da podnositelj zahtjeva nije boravio u neadekvatnim zatvorskim uvjetima, da su mu omogućeni dostatni higijenski i sanitarni uvjeti, te da nije bio uključen u rad u zatvoru jer nije ni bilo dovoljno prilika za sudjelovanje za sve zatvorenike Zatvora u Bjelovaru.

22. Dana 15. listopada 2010. podnositelj je podnio žalbu protiv rješenja sutkinje izvršenja izvanraspravnom vijeću Županijskog suda u Bjelovaru, navodeći da je pogriješila u svojim činjeničnim utvrđenjima, jer je u sobi broj 8 zapravo bilo smješteno osam zatvorenika.

23. Dana 21. listopada 2010. izvanraspravno vijeće Županijskog suda u Rijeci odbilo je podnositeljevu žalbu kao neosnovanu potvrđujući

obrazloženje sutkinje izvršenja. Također je objasnilo kako bi propisani standard za osobni prostor prema Zakonu o izvršavanju kazne zatvora, točnije 4 kvadratna metra, u načelu trebalo poštivati, ali da ne dolazi automatski do kršenja prava zatvorenika ako se navedeni standard privremeno nije poštivao.

24. Dana 8. studenog 2010. podnositelj je prigovorio Županijskom sudu u Bjelovaru protiv rješenja izvanraspravnog vijeća. Tvrdio je da je prvih šest mjeseci od dolaska u Zatvor u Bjelovaru boravio u sobi broj 1, površine 17.13 kvadratnih metara, u kojoj je boravilo sveukupno šest zatvorenika. Nakon toga proveo je mjesec dana u sobi broj 8 na prvom katu sa šest zatvorenika, čija je površina 17.13 kvadratnih metara. Nakon toga smješten je u još jednu sobu, također pod oznakom "soba broj 8" koja je također bila površine 17.13 kvadratnih metara, gdje je proveo šest mjeseci s osam zatvorenika. U vrijeme podnošenja prigovora bio je smješten u sobi broj 4 sa šest zatvorenika.

25. Dana 20. studenog 2010. podnositelj je podnio ustavnu tužbu Ustavnom sudu Republike Hrvatske, pozivajući se na članak 14. § 2. (jednakost pred zakonom), članak 26. (jednakost pred državnim tijelima) i članak 29. (pravo na pošteno suđenje) Ustava, općenito prigovarajući nedostatku osobnog prostora i radnih prilika u Zatvoru u Bjelovaru.

26. Dana 26. studenog 2010. podnositelj je uložio prigovor pučkom pravobranitelju o tome kako mu nije odobren premještaj u zatvor koji se nalazi bliže njegovoj obitelji, te navodio općenito kako su uvjeti njegovog boravka u zatvoru bili neodgovarajući.

27. Pismom od dana 7. prosinca 2010. pučki pravobranitelj pozvao je podnositelja da dodatno potkrijepi svoje prigovore.

28. Podnositelj je odgovorio na taj zahtjev dana 21. prosinca 2010. ukazujući na to da sutkinja izvršenja i izvanraspravno vijeće Županijskog suda u Bjelovaru nikada nisu propisno razmotrili njegove prigovore, te kako mu nisu bila omogućena 4 kvadratna metra osobnog prostora koje zahtijeva Zakon o izvršavanju kazne zatvora.

29. Dana 12. travnja 2011 pučki pravobranitelj na podnositeljevo pismo odgovara da je, prema dostupnim informacijama, tijekom njegovog boravka u Zatvoru u Bjelovaru nisu bili ispunjeni zahtjevi za odgovarajući osobni prostor propisani Zakonom o izvršavanju kazne zatvora. Pučki pravobranitelj je također istaknuo kako je soba u kojoj je podnositelj boravio bila renovirana 2010. godine, te da je bila u skladu s higijenskim i zdravstvenim normama. Pučki pravobranitelj zabilježio je i da podnositelj, baš kao i još devedeset i dva ostala zatvorenika, nije bio radio u zatvoru jer nije bilo dovoljno radnih mjesta za sve zatvorenike.

30. Dana 5. lipnja 2012. Ustavni sud proglasio je podnositeljevu ustavnu tužbu (vidi stavak 25 gore) nedopuštenom jer je utvrdio da je očigledno neosnovana. Relevantni dio rješenja govori:

"U ustavnoj tužbi, podnositelj nije pokazao da Županijski sud u Bjelovaru u postupanju ili pri donošenju odluke nije poštovao odredbe Ustava o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, odnosno da je proizvoljno protumačio mjerodavne odredbe zakona ili drugih propisa. Ustavni sud stoga ocjenjuje da konkretan slučaj ne otvara pitanje ostvarenja ustavnih prava podnositelja. Stoga ne postoji ustavnopravna bit stvari o kojoj bi Ustavni sud odlučivao ... "

31. Ovo je rješenje Ustavnog suda podnositeljevu punomoćniku uručena dana 18. lipnja 2012.

II. MJERODAVNO DOMAĆE PRAVO

A. Ustav

32. Relevantne odredbe Ustava Republike Hrvatske, Narodne novine br. 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010 i 85/2010 navode sljedeće:

Članak 14.

"Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama.

Svi su pred zakonom jednaki."

..."

Članak 23.

"Nitko ne smije biti podvrgnut bilo kakvu obliku zlostavljanja ..."

Članak 25.

"Sa svakim se uhićenikom i osuđenikom mora postupati čovječno i poštivati njegovo dostojanstvo."

Članak 26.

"Svi su državljani Republike Hrvatske i stranci jednaki pred sudovima i drugim državnim i inim tijelima koja imaju javne ovlasti."

Članak 29.

"Svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obvezama, ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela."

33. Relevantni dio članka 62. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, Narodne novine br. 99/1999, 29/2002, 49/2002 navodi sljedeće:

"1. Svatko može podnijeti Ustavnom sudu ustavnu tužbu ako smatra da mu je pojedinačnim aktom tijela državne vlasti, tijela jedinice lokalne i područne

(regionalne) samouprave ili pravne osobe s javnim ovlastima, kojim je odlučeno o njegovim pravima i obvezama ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela, povrijeđeno ljudsko pravo ili temeljna sloboda zajamčena Ustavom, odnosno Ustavom zajamčeno pravo na lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu (u daljnjem tekstu: ustavno pravo)..."

B. Zakon o izvršavanju kazne zatvora

34. Relevantne odredbe Zakona o izvršavanju kazne zatvora (Narodne novine br. 128/1999, 190/2003, 76/2007, 27/2008, 83/2009) navode sljedeće:

Pritužba zatvorenika

Članak 15.

(1) Zatvorenik ima pravo pritužbe na postupak i odluku zaposlenika kaznionice, odnosno zatvora.

(2) Pritužba se podnosi usmeno ili pismenim putem upravitelju kaznionice, odnosno zatvora ili Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav [Ministarstva pravosuđa]. Pismena pritužba Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav [Ministarstva pravosuđa] upućuje se u omotu koji uprava kaznionice, odnosno zatvora ne smije otvoriti ...

(5) Ako zatvorenik podnese pismenu pritužbu sucu izvršenja, sudac izvršenja na pritužbu će odgovoriti pismenim putem u roku od 30 dana od dana zaprimanja pritužbe.

Sudska zaštita protiv postupka i odluke uprave kaznionice, odnosno zatvora

Članak 17.

(1) Zatvorenik može podnijeti zahtjev za sudsku zaštitu sucu izvršenja protiv postupka ili odluke kojom se zatvorenika nezakonito prikraćuje ili ograničava u nekom pravu iz ovoga Zakona.

(2) Sudac izvršenja će rješenjem odbiti zahtjev za sudsku zaštitu ako utvrdi da nije osnovan. Ako utvrdi zahtjev osnovanim, sudac izvršenja će rješenjem narediti otklanjanje nezakonitog prikraćivanja ili ograničavanja zatvorenika u pravu. Ako otklanjanje nezakonitosti nije moguće, sudac izvršenja rješenjem će nezakonitost utvrditi i zabraniti njezino ponavljanje.

(3) Protiv odluke suca izvršenja iz stavka 1. ovoga članka žalbu mogu podnijeti zatvorenik i kaznionica, odnosno zatvor. "

Smještaj zatvorenika

Članak 74.

"...

(3) Prostorije u kojima borave zatvorenici moraju biti čiste, suhe i dovoljno prostrane. Za svakog zatvorenika u spavaonici mora biti najmanje 4 kvadratna metra i 10 kubičnih metara prostora."

Zapošljavanje zatvorenika

Članak 80.

"(1) Zatvoreniku se omogućuje rad u skladu s njegovim zdravstvenim sposobnostima, stečenim znanjima i mogućnostima kaznionice, odnosno zatvora.

..."

III. MJERODAVNI MEĐUNARODNI MATERIJALI

35. Europski odbor za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) posjetio je Hrvatsku od 19. do 27. rujna 2012. U njegovom izvješću CPT/Inf (2014) 9 od 18. ožujka 2014. zabilježen je problem prenapučenosti zatvora u Hrvatskoj. Relevantne preporuke u tom pogledu (Prilog I) navode sljedeće:

"Uvjeti boravka u zatvoru opće zatvorske populacije

Preporuke

...

- hrvatskim vlastima da poduzmu korake kako bi se smanjio broj zatvorenika po sobi u svim zatvorima koji su bili posjećeni (kao i u ostalim zatvorima u Hrvatskoj), na način da se omogući barem 4 kvadratna metra prostora po zatvoreniku u sobama u kojima je smješteno više zatvorenika; u ovome pogledu, prostor koji zauzimaju bilo koje sanitarne prostorije ne bi se trebao računati (stavak 36.);

...

- hrvatskim vlastima da poboljšaju programe aktivnosti, uključujući radne i mogućnosti stručnog osposobljavanja, za zatvorenike državnog zatvora u Glini i županijskim zatvorima u Zagrebu i Sisku te, gdje je potrebno, ostalim zatvorima u Hrvatskoj (stavak 40.);

..."

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 3. KONVENCIJE

36. Podnositelj je prigovorio neodgovarajućim uvjetima boravka u Zatvoru u Bjelovaru. Točnije, naveo je nedostatak osobnog prostora, loše sanitarne i higijenske uvjete i prehranu, manjak mogućnosti za zapošljavanje, te nedostatan pristup rekreacijskim i obrazovnim aktivnostima. Pozvao se na članak 3. Konvencije koji glasi kako slijedi:

„Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.”

A. Dopuštenost

1. Tvrđnje stranaka

37. Vlada tvrdi da je u svojoj ustavnoj tužbi Ustavnom sudu, koja je bila djelotvorno pravno sredstvo u odnosu na uvjete boravka u zatvoru, podnositelj zahtjeva naveo samo diskriminaciju nakon rješenja Županijskog suda u Bjelovaru vezano za činjenicu da on nije sudjelovao u radu u zatvoru. No, nije istaknuo niti jedan drugi argument niti potkrijepio svoje prigovore o prenapučenosti zatvora. Nadalje, nije se pozvao niti na jednu odredbu Ustava koja jamči zaštitu od zlostavljanja i poštivanje ljudskog dostojanstva, točnije članke 23. i 25. (vidi stavak 32. gore), kao ni članak 3. Konvencije. Vlada je također istaknula da je podnositelj zahtjeva bio zastupan po odvjetniku, te da je njegov odvjetnik trebao pravilno iskoristiti ustavnu tužbu pred Ustavnim sudom. Da je to bilo napravljeno na pravilan način, podnositelju zahtjeva bila bi otvorena i mogućnost pokretanja građanskog postupka radi naknade štete, u slučaju da je Ustavni sud utvrdio da su njegova prava bila povrijeđena.

38. Podnositelj zahtjeva je ustvrdio da je pravilno iscrpio domaća pravna sredstva.

2. Ocjena Suda

39. Sud ponavlja kako temeljem članka 35., stavka 1. Konvencije može razmatrati zahtjev tek nakon što su iscrpljena sva domaća pravna sredstva. Svrha je članka 35. državama potpisnicama dati priliku da spriječe ili isprave povrede za koje se navodi da su ih počinile, prije nego se ti navodi podnesu Sudu (vidi, primjerice, *Mifsud protiv Francuske* (odluka) [GC], br. 57220/00, stavak 15., ECHR 2002-VIII). Obveza iscrpljenja domaćih pravnih sredstava iziskuje da se podnositelj na uobičajen način posluži pravnim sredstvima koja su učinkovita, dostatna i dostupna u odnosu na svoje prigovore temeljem Konvencije. Da bi bilo učinkovito, pravno

sredstvo mora biti sposobno izravno riješiti osporeni predmet (vidi *Balogh protiv Mađarske*, br. 47940/99, stavak 30., 20. srpnja 2004.).

40. Pravilo iscrpljenja domaćih pravnih sredstava obično zahtijeva da se prigovori koji se namjeravaju naknadno podnijeti na međunarodnoj razini trebaju prvo podnijeti pred domaćim sudovima, barem u biti i u skladu s formalnim zahtjevima i rokovima propisanim domaćim zakonom. Svrha pravila iscrpljenja domaćih pravnih sredstava je omogućavanje nacionalnim tijelima (prvenstveno sudbene vlasti) da riješe tvrdnje o povredi prava iz Konvencije te, gdje je moguće, da omoguće zadovoljštinu prije nego su ti navodi podneseni Sudu. Ukoliko na nacionalnoj razini postoji pravno sredstvo koje omogućuje nacionalnim sudovima da riješe, barem u biti, spor o navodnoj povredi prava iz Konvencije, tada treba iskoristiti to pravno sredstvo (vidi *Azinas protiv Cipra* [GC], broj 56679/00, stavak 38., ECHR 2004-III).

41. Što se tiče pravnih sredstava u vezi zatvorskih uvjeta u Hrvatskoj, Sud je utvrdio da je prigovor podnesen nadležnom sudu ili zatvorskoj upravi učinkovito pravno sredstvo, s obzirom da može dovesti do podnositeljevog premještaja iz neodgovarajućih zatvorskih uvjeta. Nadalje, u slučaju nepovoljnog ishoda, podnositelj zahtjeva može dalje nastaviti svoje prigovore pred Ustavnim sudom (vidi *Šitić protiv Hrvatske* (odluka) broj 29660/03, od 9. studenog 2006., te *Dolenec protiv Hrvatske*, broj 25282/06, stavak 113, od 26. studenog 2009.), koji također ima ovlasti narediti njegovo oslobođenje ili premještaj iz neodgovarajućih zatvorskih uvjeta (vidi, između ostalog, *Peša protiv Hrvatske*, broj 40523/08, stavak 80., od 8. travnja 2010.). Doista, kako bi sve bilo sukladno načelima supsidijarnosti podnositelji zahtjeva, prije iznošenja svojih prigovora pred Sud, moraju Ustavnom sudu Republike Hrvatske dati priliku za ispravljanje njihove situacije i rješavanje pitanja koje žele iznijeti pred Sud (vidi *Bučkal protiv Hrvatske* (odluka), broj 29597/10, stavak 20., od 3. travnja 2012., te *Longin protiv Hrvatske*, broj 49268/10, stavak 36., od 6. studenog 2012.).

42. Sud primjećuje da je istina da se u svojoj ustavnoj tužbi podnositelj doista nije pozvao na članke 23. i 25. Ustava, odredbe koje vjerojatno odgovaraju članku 3. Konvencije. Također se nije niti izravno pozvao na članak 3. Konvencije. Umjesto toga, pozvao se na članak 14. stavak 2. i članke 26. i 29. Ustava, odredbe koje odgovaraju člancima 6. i 14. Konvencije te članku 1. Protokola broj 12 uz Konvenciju (vidi stavak 32. gore i usporediti s *Merot d.o.o. i Storitve Tir d.o.o. protiv Hrvatske* (odluka), brojevi 29426/08 i 29737/08, stavak 35., od 10. prosinca 2013.).

43. Međutim, podnositelj zahtjeva prigovorio je Ustavnom sudu u biti da su mu prava bila povrijeđena zbog manjka osobnog prostora i radnih mogućnosti u Zatvoru u Bjelovaru (vidi stavak 25. gore). Stoga, Sud smatra da je podnositelj zahtjeva, iznoseći svoje prigovore u biti Ustavnom sudu, pravilno iscrpio domaća pravna sredstva (usporediti *Jaćimović protiv Hrvatske*, broj 22688/09, stavci 40.-41, od 31. listopada 2013.; i *Merot*

d.o.o. i Storitve Tir d.o.o., ranije citirano, stavak 36.). Sud stoga odbija prigovor Vlade.

44. Sud nadalje primjećuje da podnositeljev prigovor o uvjetima boravka u Zatvoru u Bjelovaru nije očigledno neosnovan u smislu članka 35. stavka 3. (a) Konvencije. Nije nedopušten ni po kojoj drugoj osnovi. Stoga se mora proglasiti dopuštenim.

B. Osnovanost

1. Tvrdnje stranaka

(a) Podnositelj prigovora

45. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da sobe u kojima je bio smješten tijekom boravka u Zatvoru u Bjelovaru nisu pružale dovoljno osobnog prostora po zatvoreniku i da nisu bile dovoljno opremljene stolicama i ormarima. Nadalje, prehrana je bila loša, a i higijenski uvjeti bili su neodgovarajući, posebice uzimajući u obzir da sanitarni čvor nije primjereno odvojen od dnevnog prostora. Uz to, rekreacijske i obrazovne aktivnosti nisu bile dostatne i on nije bio uključen ni u kakav rad u zatvoru. Podnositelj zahtjeva naglasio je da se informacije koje je pružila Vlada vezano za njegov osobni prostor u Zatvoru u Bjelovaru odnose na prosječan osobni prostor od 3.59 kvadratnih metara, koji je mogao iznositi toliko samo ako je Vlada uzela u obzir kratka vremenska razdoblja tijekom kojih je jedan od zatvorenika koji su s njime boravili u sobi bio premješten u drugu sobu, te ako su uračunali prostor sanitarnog čvora u sveukupni izračun prostora. Vlada je na taj način napravila pogrešan izračun u odnosu na sobe u kojima je boravio u Zatvoru u Bjelovaru. Ustvari, imao je samo 2.25 kvadratnih metara osobnog prostora tijekom cijelog svog boravka u Zatvoru u Bjelovaru. Podnositelj zahtjeva smatra da u svakom slučaju, bilo da Sud prihvati njegove argumente ili argumente Vlade u tom pogledu, ostaje činjenica da je bio smješten u prenapučenim sobama, posebice uzimajući u obzir potrebnih 4 kvadratna metara osobnog prostora po zatvoreniku.

(b) Vlada

46. Vlada tvrdi da je, dok je boravio u Zatvoru u Bjelovaru, podnositelj zahtjeva imao u prosjeku 3,59 kvadratnih metara osobnog prostora, što je bio tek malo ispod minimalne norme od 4 kvadratna metra propisana Zakonom o izvršavanju kazne zatvora. Vlada je kao primjer navela sobu broj 8/O, u kojoj je podnositelj zahtjeva bio smješten samo jedan dan (21. travnja 2010.) s još sedam zatvorenika. Između 30. travnja i 30. lipnja 2010. imao je na raspolaganju ili 3.81 ili 4.58 kvadratnih metara osobnog prostora. Slično tome, u sobi broj 1/O između 11. travnja i 20. travnja 2010., podnositelj zahtjeva imao je na raspolaganju 3.94 kvadratnih metara osobnog prostora. Između 7. rujna i 13. studenog 2010. u ćelijama broj 8/O,

8/1 i 4/O, podnositelj je imao na raspolaganju osobni prostor veći od propisane norme. Samo u razdoblju između 31. listopada i 5. studenog 2010. imao je 3.7 i 3.73 kvadratna metra osobnog prostora. Vlada je istaknula da je navedeno potvrđeno od strane sutkinje izvršenja dana 7. listopada 2010., koja nije utvrdila da je podnositelj zahtjeva boravio u neodgovarajućim zatvorskim uvjetima (vidi stavak 21. gore). Sutkinja je također utvrdila kako su podnositelju zahtjeva bili omogućeni primjereni higijenski i sanitarni uvjeti. Nadalje, Zatvor u Bjelovaru stalno je obnavljan, što je bio jedan od glavnih razloga preseljenja zatvorenika iz jedne sobe u drugu, što bi dovelo do privremenog smanjenja njihovog osobnog prostora.

47. U svakom slučaju, iz perspektive Vlade, svaki manjak osobnog prostora bio je nadoknađen ostalim sadržajima Zatvora u Bjelovaru. Tako su sve sobe u kojima je podnositelj zahtjeva boravio imale pristup prirodnom svjetlu i svježem zraku, kao i grijanje i ventilacijski sustav. Redovito su održavane i obnavljane, a podnositelju zahtjeva je bilo dopušteno slobodno kretanje i uključivanje u razne sportske i rekreacijske aktivnosti. Što se tiče prigovora o radu u zatvoru, Vlada je istaknula da je bilo nemoguće osigurati zapošljavanje svim zatvorenicima. Stoga, zbog općeg manjka posla, podnositelju zahtjeva, kao i devedeset i dva ostala zatvorenika, nije bilo omogućeno zapošljavanje dok je izdržavao svoju kaznu u Zatvoru u Bjelovaru.

2. Ocjena Suda

(a) Opća načela

48. Sud ponavlja da članak 3. Konvencije sadržava jednu od najvažnijih temeljnih vrijednosti demokratskog društva. On u apsolutnom smislu zabranjuje mučenje ili nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, bez obzira na okolnosti i ponašanje žrtve (vidi, na primjer, *Labita protiv Italije* [GC], broj 26772/95, stavak 119., ECHR 2000-IV). Zlostavljanje mora doseći minimalnu težinu da bi potpalo u domašaj članka 3. Ocjena te minimalne težine je relativna: ona ovisi o svim okolnostima predmeta, kao što su trajanje zlostavljanja, njegovi tjelesni i psihički učinci, te, u nekim slučajevima, spol, dob i zdravstveno stanje žrtve (vidi, između ostalog, *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, od 18. siječnja 1978., stavak 162, Serija A broj 25; i *Orchowski protiv Poljske*, broj 17885/04, stavak 119., od 22. listopada 2009.).

49. Zlostavljanje koje dostiže tu minimalnu razinu težine obično podrazumijeva tjelesnu ozljedu ili intenzivno tjelesnu ili duševnu patnju. No, čak i kada navedeno nije prisutno, u slučajevima u kojima postupanje ponižava ili omalovažava pojedinca, pokazujući nedostatak poštovanja za, ili umanjujući njegovo ljudsko dostojanstvo, ili izaziva osjećaje straha, tjeskobe ili podređenosti sposobne slomiti moralni i fizički otpor pojedinca, može se okarakterizirati kao ponižavajuće i spadaj u zabranu iz članka 3.

(vidi *Pretty protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, broj 2346/02, stavak 52., ECHR 2002-III, uz daljnje reference).

50. U okviru lišenja slobode Sud je dosljedno naglašavao da, kako bi potpalo pod članak 3., patnja i poniženje o kojima se radi moraju u svakom slučaju ići preko onoga neizbježnog elementa patnje i poniženja povezanog s pritvorom. Država mora osigurati da je osoba lišena slobode u uvjetima koji su sukladni s poštivanjem njenog ljudskog dostojanstva, da ju način i metoda izvršenja mjere ne podvrgavaju trpljenju ili nedaćama intenziteta koji premašuje neizbježnu razinu trpljenja inherentnu lišenju slobode, i da, s obzirom na praktične zahtjeve boravka u zatvoru, njezino zdravlje i dobrobit budu odgovarajuće osigurani (vidi *Kudla protiv Poljske* [GC], broj 30210/96, stavci 92.-94., ECHR 2000-XI, i *Popov protiv Rusije*, broj 26853/04, stavak 208., od 13. srpnja 2006.).

51. Pri ocjeni uvjeta zatvora, treba voditi računa o kumulativnim učincima tih uvjeta, kao i o specifičnim navodima podnositelja zahtjeva (vidi *Dougoz protiv Grčke*, broj 40907/98, stavak 46., ECHR 2001-II; *Idalov protiv Rusije* [GC], broj 5826/03, stavak 94., od 22. svibnja 2012.). Dužina vremena tijekom kojeg je osoba lišena slobode u određenim uvjetima također mora biti uzeta u obzir (vidi, među ostalim izvorima, *Alver protiv Estonije*, broj 64812/01, od 8. studenog 2005.).

52. Ekstremni nedostatak prostora u zatvorskoj sobi ima veliku težinu kao aspekt koji treba uzeti u obzir u svrhu utvrđivanja jesu li sporni uvjeti lišavanja slobode "ponižavajući" u pogledu članka 3. (vidi *Karalevičius protiv Litve*, broj 53254/99, stavak 36., od 7. travnja 2005.). Međutim, Sud je uvijek odbijao utvrditi, jednom i za sve, koliko kvadratnih metara treba biti dodijeljeno pritvoreniku u smislu Konvencije, smatrajući da mnogo drugih relevantnih čimbenika, kao što su trajanje pritvora, mogućnosti za vježbu na otvorenom prostoru, tjelesno i mentalno stanje pritvorenika i tako dalje, igraju važnu ulogu u odlučivanju poštuju li uvjeti pritvora jamstva iz članka 3. Konvencije (vidi, na primjer, *Trepashkin protiv Rusije*, broj 36898/03, stavak 92., od 19. srpnja 2007.; *Sergej Babushkin protiv Rusije*, broj 5993/08, stavak 50., od 28. studenog 2013.; *Semikhvostov protiv Rusije*, broj 2689/12, stavak 79., od 6. veljače 2014.; *Logothetis i ostali protiv Grčke*, broj 740/13, stavak 40., od 25. rujna 2014.; i *Suldin protiv Rusije*, broj 20077/04, stavak 43., 16. listopada 2014.).

53. U predmetu *Ananyev* Sud je postavio relevantne standarde za odlučivanje je li ili nije došlo do povrede članka 3. zbog nedostatka osobnog prostora. Posebice, Sud mora uzeti u obzir sljedeća tri elementa: (a) svaki zatvorenik mora imati pojedinačno mjesto za spavanje u sobi; (b) svaki zatvorenik mora raspolagati s minimalno 3 kvadratna metra površine prostora; i (c) sveukupna površina sobe mora dozvoljavati da se zatvorenici slobodno kreću između pojedinih komada namještaja. Odsustvo bilo kojeg od navedenih elemenata stvara samo po sebi jaku pretpostavku da su uvjeti pritvora predstavljali ponižavajuće postupanje i da su bili u suprotnosti s

člankom 3. (vidi *Ananyev i ostali protiv Rusije*, brojevi 42525/07 i 60800/08, stavak 148., od 10. siječnja 2012.; vidi dalje *Olszewski protiv Poljske*, broj 21880/03, stavak 98., 2. travnja 2013.).

54. Dakle, na temelju ove pretpostavke, Sud je utvrdio u nizu predmeta da se tamo gdje su podnositelji zahtjeva imali na raspolaganju manje od tri kvadratna metra površine, mora smatrati da je prenapučenost bila takve težina da sama po sebi opravdava utvrđenje povrede članka 3. Konvencije (vidi, na primjer, *Dmitriy Sazonov protiv Rusije*, broj 30268/03, stavci 31.-32., od 1. ožujka 2012.; *Nieciecki protiv Grčke*, broj 11677/11, stavci 49.-51., od 4. prosinca 2012.; *Torreggiani i ostali protiv Italije*, brojevi 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10 i 37818/10, stavak 77., od 8. siječnja 2013.; *Kanakis protiv Grčke (broj 2)*, broj 40146/11, stavci 106.-107., 12. prosinca 2013.; *Tatishvili protiv Grčke*, broj 26452/11, stavak 43., od 31. srpnja 2014.; *Tereshchenko protiv Rusije*, broj 33761/05, stavci 83.-84., od 5. lipnja 2014.; *Bulatović protiv Crne Gore*, broj 67320/10, stavci 123.-127., od 22. srpnja 2014.; te *T. i A. protiv Turske*, broj 47146/11, stavak 96., 21. listopada 2014.).

55. Međutim, pri ocjeni posebice uvjeta pritvora u objektima u kojima su zatvorenici lišeni slobode nakon suđenja, Sud je uvijek imao u vidu kumulativni učinak uvjeta pritvora (vidi, na primjer, *Dmitriy Rozhin protiv Rusije*, broj 4265/06, stavak 53., od 23. listopada 2012.; *Kulikov protiv Rusije*, broj 48562/06, stavak 37., od 27. studenog 2012.; *Yepishin protiv Rusije*, br 591/07, stavak 65., od 27. lipnja 2013.; *Sergey Babushkin*, ranije citirano, stavci 52.-58.). Sukladno tome, pitanje osobnog prostora treba sagledati u kontekstu režima koji se primjenjuje, a koji omogućuje zatvorenicima koristi od šire slobode kretanja tijekom dana u odnosu na osobe podvrgnute drugim vrstama režima u pritvoru, te posljedični neometani pristup prirodnom svjetlu i zraku. Stoga, Sud je već utvrdio da su sloboda kretanja dozvoljena zatvorenicima u određenoj ustanovi i neometan pristup prirodnom svjetlu i zraku dovoljna kompenzacija za oskudnu dodjelu prostora po glavi zatvorenika (vidi, na primjer, *Shkurenko protiv Rusije* (odluka), broj 15010/04, od 10. rujna 2009.; *Norbert Sikorski protiv Poljske*, broj 17599/05, stavak 129., od 22. listopada 2009.; *Vladimir Belyayev protiv Rusije*, broj 9967/06, stavci 32.-36., od 17. listopada 2013.; te *Semikhvostov*, ranije citirano, stavak 79.).

56. Iz toga slijedi da jaka pretpostavka da uvjeti pritvora predstavljaju ponižavajući tretman protivan članku 3. zbog nedostatka osobnog prostora, kako je navedeno u predmetu *Ananyev* (vidi stavak 54. ove presude), može u određenim okolnostima biti opovrgnuta kumulativnim učinkom uvjeta pritvora (vidi, na primjer, *Fetisov i drugi protiv Rusije*, brojevi 43710/07, 6023/08, 11248/08, 27668/08, 31242/08 i 52133/08, stavci 134.-138., od 17. siječnja 2012.; *Dmitriy Rozhin*, ranije citirano, stavci 53.-53.; i *Sergey Babushkin*, ranije citirano, stavak 57.). To će se, međutim, teško dogoditi u kontekstu očiglednog manjka osobnog prostora (vidi, na primjer, *Dmitriy*

Sazonov protiv Rusije, ranije citirano, stavci 31.-32.; *Logothetis i ostali protiv Grčke*, broj 740/13, stavak 41., od 25. rujna 2014.; te *Nikolaos Athanasiou i ostali protiv Grčke*, broj 36546/10, stavak 77., od 23. listopada 2014.), lišenja slobode u sveukupno neprikladnoj kaznenoj ustanovi (vidi, na primjer, *A.F. protiv Grčke*, broj 53709/11, stavci 71.-80., od 13. lipnja 2013.; *Horshill protiv Grčke*, broj 70427/11, stavci 47.-52., od 1. kolovoza 2013.; te *T. i A.*, ranije citirano, stavak 96) ili u slučaju utvrđenih strukturalnih problema u zatvorima (vidi, na primjer, *Khuroshvili protiv Grčke*, broj 58165/10, stavci 84.-89., od 12. prosinca 2013.; *Gorbulya protiv Rusije*, broj 31535/09, stavci 64.-65., od 6. ožujka 2014.; te *Ślusarczyk protiv Poljske*, broj 23463/04, stavci 136.-140., od 28. listopada 2011.). Ipak, ne može se isključiti, primjerice, u slučaju kratkotrajnih ili povremenih manjih ograničenja potrebnog osobnog prostora popraćenih dostatnom slobodom kretanja i aktivnostima izvan sobe, te lišenjem slobode u prikladnoj kaznenoj ustanovi (vidi, na primjer, *Vladimir Belyayev*, ranije citirano, stavci 33.-36.).

57. Na kraju, Sud naglašava da se sasvim drugo pitanje od gore navedenog javlja u slučajevima gdje je u pitanju veća zatvorska soba – veličine u rasponu od tri do četiri kvadratna metra po zatvoreniku. U takvim slučajevima povreda članka 3. utvrdit će se samo ako je čimbenik prostora spojen s drugim aspektima neprimjerenih materijalnih uvjeta pritvora vezanih za, posebice, pristup vježbanju na otvorenom, prirodnom svjetlu ili zraku, dostupnosti ventilacije, prikladnosti sustava grijanja, mogućnosti korištenja toaleta u privatnosti, te sukladnosti s osnovnim sanitarnim i higijenskim zahtjevima (vidi *Ananyev i ostali*, ranije citirano, stavak 149.; *Jirsák protiv Češke Republike*, broj 8968/08, stavci 64.-73., 5. travnja 2012.; *Culev protiv Moldavije*, broj 60179/09, stavci 35.-39., od 17. travnja 2012.; *Longin*, ranije citirano, stavci 59.-61.; *Torreggiani i ostali*, ranije citirano, stavak 69.; te *Barilo protiv Ukrajine*, broj 9607/06, stavci 80.-83., od 16. svibnja 2013.).

(b) Primjena ovih načela na ovaj predmet

58. Sud primjećuje da je podnositelj zahtjeva bio lišen slobode u Zatvoru u Bjelovaru jednu godinu i pet mjeseci između 16. listopada 2009. i 16. ožujka 2011. godine, gdje je bio smješten u četiri različite sobe (vidi stavke 9. i 10. gore). Iako nije sporno među strankama da su se sobe razlikovale u veličini i broju zatvorenika koji su bili smješteni tamo s podnositeljem zahtjeva, postoje razlike u njihovim podnescima o njihovoj stvarnoj veličini i razmjeru navodne prenapučenosti.

59. Dakle, podnositelj zahtjeva tvrdi, vrlo općenito govoreći, da je tijekom cijelog svog boravka u Zatvoru u Bjelovaru imao 2.25 kvadratnih metara osobnog prostora (vidi stavke 11. i 27. gore), dok je Vlada podnijela detaljan prikaz veličine ćelija i broja zatvorenika smještenih u njima za

vrijeme podnositeljevog boravka u Zatvoru u Bjelovaru (vidi stavak 12. gore).

60. Prema informacijama koje je dostavila Vlada, u četiri sobe u kojima je podnositelj zahtjeva bio smješten, imao je između 3 i 7.39 kvadratnih metara osobnog prostora. Samo povremeno, točnije 21. travnja 2010. (jedan dan – 2.86 kvadratnih metara), te između 3. i 5. srpnja 2010. (tri dana – 2.86 kvadratnih metara); 18. srpnja i 13. kolovoza (dvadeset i sedam dana – 2.86 kvadratnih metara); 31. kolovoza i 2. rujna 2010. (tri dana – 2.80 kvadratnih metara); 19. i 26. studenog 2010. (osam dana – 2.80 kvadratnih metara); 10. i 12. prosinca 2010. (tri dana – 2.86 kvadratnih metara); 22. i 24. prosinca 2010. (dva dana – 2.86 kvadratnih metara); i 24. i 25. veljače 2011. (dva dana – 2.86 kvadratnih metara), imao je malo manje od 3 kvadratna metra osobnog prostora u iznosu od 0.14 i 0.20 kvadratnih metara, kao što je naznačeno za svako od navedenih razdoblja (vidi stavak 12. gore).

61. Sud primjećuje da se informacije koje je dostavila Vlada ne čine nevjerodostojnima, s obzirom da odgovaraju materijalima dostupnima Sudu, odnosno relevantnoj dokumentaciji u vezi Zatvora u Bjelovaru (vidi stavak 13. gore), te su potvrđeni nalazima sutkinje izvršenja (vidi stavak 24. gore). Nadalje, Sud primjećuje da podnositelj zahtjeva nije potkrijepio svoje tvrdnje da je uživao 2,25 četvornih metara osobnog prostora tijekom svog boravka u Zatvoru u Bjelovaru. Ne samo da to nije moguće s obzirom da su se veličine četiriju soba u kojima je podnositelj zahtjeva boravio i broj zatvorenika smještenih u tim sobama razlikovali, nego se čini i suprotnim materijalima dostupnim Sudu, koje je podnositelj zahtjeva pokušao osporiti samo u općenitim terminima. Osim toga, Sud primjećuje da u početnim prigovorima na nacionalnoj razini, vezano za odbijanje njegovog premještaja u drugi zatvor koji je bliže njegovoj obitelji od strane uprave zatvora, podnositelj zahtjeva nije spominjao pitanje prenapučenosti, pozivajući se na njega tek nakon što mu konačnom odlukom nije odobren premještaj (vidi stavke 15., 16., 17. i 19. gore).

62. U svakom slučaju, iako je istina da je osobni prostor dodijeljen podnositelju zahtjeva bio manji od CPT-ovih preporuka (vidi stavak 35. gore) i zahtjeva Zakona o izvršavanju kazne zatvora (vidi stavak 34. gore), Sud ne smatra da je to toliko ekstremno da opravdava samo po sebi utvrđenje povrede članka 3. Konvencije (vidi stavak 51. gore; *Dolenec*, ranije citirano, stavci 133. i 136.; te *Vladimir Belyayev*, ranije citirano, stavci 33.-34.).

63. Posebice, Sud primjećuje tvrdnju Vlade da je podnositelju zahtjeva bilo dopušteno tijekom tri sata dnevno, između 16 i 19 sati, da se slobodno kreće izvan svoje sobe, što je činjenica koju podnositelj zahtjeva nije osporavao.

64. Nadalje, svaka soba u kojoj je podnositelj zahtjeva boravio imala je neometan pristup prirodnom svjetlu i zraku, kao i pitkoj vodi (vidi stavak 15. gore). Podnositelju zahtjeva također je omogućen i pojedinačni krevet i

nikada nije naveo da je uređenje soba, zbog inventara kao što su stolovi, kreveti i toaleti, ometalo njegovo slobodno kretanje unutar sobe (usporedi *Vladimir Belyayev*, ranije citirano, stavak 34.; i, suprotno, *Yevgeniy Alekseyenko protiv Rusije*, broj 41833/04, stavak 87., od 27. siječnja 2011.; te *Manulin protiv Rusije*, broj 26676/06, stavak 46., od 11. travnja 2013.).

65. Uz to, Vlada je iznijela da je imao mogućnost korištenja teretane, koja je bila otvorena od 8 do 12:30 i od 14 do 18 sati, te košarkaškog igrališta, koje je bilo otvoreno radnim danom od 15 do 18 sati i vikendom ujutro i poslije podne. Zatvor je također opremljen i terenom za badminton, stolovima za stolni tenis i šahovskim pločama, od čega je sve navedeno bilo dostupno zatvorenicima. Također, mogli su posuđivati knjige iz bjelovarske knjižnice, koja je pružala svoje usluge Zatvoru, te su mogli gledati televiziju i posuđivati filmove (vidi stavak 14. gore). Sud primjećuje, s tim u vezi, da podnositelj zahtjeva nije dostavio nikakve relevantne argumente koji bi omogućili Sudu da zaključi da nije mogao koristiti sadržaje koje je navela Vlada.

66. Što se tiče ostalih tvrdnji podnositelja zahtjeva vezano za navodne loše higijenske uvjete u ćelijama, lošu prehranu i neodgovarajuće rekreacijske i obrazovne aktivnosti, Sud nije u mogućnosti, s obzirom na nedostatak obrazloženja, prihvatiti navode podnositelja zahtjeva kao vjerodostojne (vidi *Vladimir Belyayev*, ranije citirano, stavak 35.). To je posebice tako jer podnositelj zahtjeva, osim što je općenito naveo nedostatak mogućnosti da zapošljavanja u zatvoru, nije istaknuo, a kamoli precizirao, takve tvrdnje u svojoj ustavnoj tužbi Ustavnom sudu (vidi stavak 25. gore) a njegovi podnesci su u proturječnosti materijalima dostupnima Sudu (vidi stavke 13., 21. i 29. gore). Sud je također uzeo u obzir fotografije koje prikazuju unutrašnjost Zatvora u Bjelovaru, rekreacijsko dvorište, spavaonice i njihove sanitarne čvorove, i ne čini se da su u užasnom stanju niti da su prljavi.

67. Konačno, što se tiče prigovora podnositelja zahtjeva o tome da se nije mogao uključiti u rad u zatvoru, Sud smatra da to u trenutnim okolnostima ne može otvarati pitanje na temelju članka 3. Konvencije.

68. S obzirom na navedeno, Sud ima na umu da veličina soba u kojima je podnositelj zahtjeva bio smješten nije uvijek bila primjerena s obzirom da je tijekom povremenih neuzastopnih kratkih razdoblja pretrpio ograničenje od nešto manje od tri kvadratna metra osobnog prostora (vidi stavak 60. gore). U vezi s time, bilježi sa zabrinutošću razdoblje od dvadeset i sedam dana tijekom kojih je podnositelj zahtjeva raspolagao s manje od tri kvadratna metra. No, to je istovremeno bilo popraćeno dostatnom slobodom kretanja i lišenjem slobode u prikladnoj kaznenoj ustanovi. Stoga, Sud zaključuje da, u okolnostima ovog predmeta, ne može utvrditi da su uvjeti pritvora podnositelja zahtjeva, iako ne uvijek odgovarajući, dosegli prag težine potreban da bi se postupanja okarakteriziralo kao nečovječno ili

ponižavajuće u smislu članka 3. Konvencije (usporedi *Vladimir Belyayev*, ranije citirano, stavak 36.).

69. Stoga nije došlo do povrede članka 3. Konvencije.

III. NAVODNA POVREDA ČLANKA 13. KONVENCIJE

70. Podnositelj zahtjeva navodio je da nije bilo učinkovitog pravnog sredstva za njegove prigovore u vezi uvjetanjugovog pritvora u Zatvoru u Bjelovaru. Pozvao se na članak 13. koji glasi kako slijedi:

Članak 13.

"Svatko čija su prava i slobode koje su priznate u ovoj Konvenciji povrijeđene ima pravo na djelotvorna pravna sredstva pred domaćim državnim tijelom, čak i u slučaju kada su povredu počinile osobe koje su djelovale u službenom svojstvu."

A. Tvrđnje stranaka

71. Podnositelj zahtjeva je tvrdio da mu je uskraćena sudska zaštita u vezi uvjeta njegovog pritvora u Zatvoru u Bjelovaru, jer su nadležni sudac izvršenja i izvanraspravno vijeće Suda u Bjelovaru pogriješili u svojim činjeničnim utvrđenjima i tumačenju mjerodavnih zakona kada su razmatrali njegove prigovore. Nadalje, Ustavni sud nije propisno ispitao njegove prigovore, te ih je proglasio nedopuštenima bez pravog obrazloženja.

72. Vlada je navela da je nadležna sutkinja izvršenja Županijskog suda u Bjelovaru detaljno ispitala prigovore podnositelja zahtjeva, te uzela u obzir sve njegove navode te donijela meritornu odluku kojom su njegovi prigovori utvrđeni neosnovanima. Uz to, Ustavni sud, ograničavajući se samo na određene prigovore podnositelja zahtjeva, proglasio je njegovu ustavnu tužbu nedopuštenom jer nije bilo ustavnopravne biti stvari.

B. Ocjena Suda

73. Sud primjećuje da je osnovanost prigovora podnositelja zahtjeva u pogledu uvjeta pritvora u Zatvoru u Bjelovaru ispitala nadležna sutkinja izvršenja Županijskog suda u Bjelovaru, uzevši u obzir sve okolnosti pritvora i njegove pojedinačne prigovore. Sutkinja je pribavila izvještaj od Zatvora u Bjelovaru i osobno saslušala podnositelja zahtjeva (vidi stavak 21. gore).

74. Nadalje, podnositelj zahtjeva bio je u mogućnosti podnijeti žalbu protiv rješenja sutkinje izvršenja izvanraspravnom vijeću Županijskog suda u Bjelovaru, koje je ispitalo osnovanost žalbe i odbilo je kao neosnovanu, potvrdivši obrazloženje sutkinje izvršenja. Podnositelj zahtjeva je također bio u mogućnosti podnijeti ustavnu tužbu koja je, u mjeri u kojoj je bila

obrazložena i u svjetlu odluka Županijskog suda u Bjelovaru, odbačena kao očigledno neosnovana.

75. U takvim okolnostima, uzimajući u obzir činjenicu da podnositelj zahtjeva nije osporavao učinkovitost domaćih pravnih sredstava kao takvih, te da članak 13. ne jamči uspjeh u odnosu na pravno sredstvo koje se koristi (vidi, na primjer, *Vanjak protiv Hrvatske*, broj 29889/04, stavak 77., od 14. siječnja 2010.), Sud ne nalazi da postoji privid povrede te odredbe.

76. Uzimajući u obzir gore navedeno, Sud smatra da je ovaj dio zahtjeva očigledno neosnovan i da ga treba odbaciti u skladu s člankom 35. stavcima 3 (a) i 4. Konvencije.

III. OSTALE NAVODNE POVREDE KONVENCIJE

77. Podnositelj zahtjeva također se pozivao na članke 6. i 14. Konvencije, ponavljajući svoje gore navedene prigovore.

78. U svjetlu cjelokupnog materijala koje posjeduje, te u mjeri u kojoj su pitanja koja su predmet prigovora u njegovoj nadležnosti, Sud smatra da taj dio zahtjeva ne upućuje na postojanje bilo kakve povrede Konvencije. Iz toga slijedi da je nedopušten prema članku 35. stavku 3. kao očigledno neosnovan i da ga treba odbaciti prema članku 35. stavku 4. Konvencije.

IZ TIH RAZLOGA, SUD,

1. *Proglašava*, jednoglasno, prigovor na temelju članka 3. Konvencije dopuštenim, a ostatak zahtjeva nedopuštenim;
2. *Drži*, sa šest glasova prema jedan, da nije došlo do povrede članka 3. Konvencije.

Sastavljeno na engleskome jeziku i otpraćeno u pismenom obliku dana 12. ožujka 2015. u skladu s pravilom 77. stavcima 2. i 3. Poslovnika Suda.

Søren Nielsen
Tajnik

Isabelle Berro
Predsjednik

Sukladno članku 45. stavku 2. Konvencije i pravilu 74. stavku 2. Poslovnika Suda, izdvojeno mišljenje suca Sicilianosa je u prilogu ove presude.

I.B.L
S.N.

NESUGLASNO MIŠLJENJE SUCA SICILIANOSA

1. Na moju žalost, nisam bio u mogućnosti slijediti većinu u utvrđenju da nije bilo povrede članka 3. Konvencije u ovome predmetu, pogotovo u svjetlu činjenice da je podnositelj zahtjeva bio smještan u sobe u kojima je imao manje od 3 kvadratna metra osobnog prostora tijekom više dana. Nadalje, smatram da ovaj predmet postavlja opća pitanja vezano za primjenjiva opća načela i metodologiju Suda u primjeni tih načela.

A. Opća načela primjenjiva u kontekstu prenapučenosti zatvora

i. Manje od 3 kvadratna metra osobnog prostora stvara "jaku pretpostavku" povrede

2. U odnosu na minimalni prostor koji bi zatvorenik trebao imati na raspolaganju, presuda se poziva na niz prethodnih presuda, navodeći da "Sud je uvijek odbijao utvrditi, jednom i za sve, koliko kvadratnih metara treba biti dodijeljeno pritvoreniku u smislu Konvencije "(vidi stavak 52. presude, uz daljnje reference). U sljedećem stavku pak, presuda ponavlja kriterije korištene u predmetu *Ananyev i ostali protiv Rusije*, točnije: (a) svaki zatvorenik mora imati pojedinačno mjesto za spavanje u sobi; (b) svaki zatvorenik mora raspolagati s minimalno 3 kvadratna metra površine prostora; i (c) sveukupna površina sobe mora dozvoljavati da se zatvorenicima slobodno kreću između pojedinih komada namještaja. Navedeni kriteriji trebaju kumulativno biti zadovoljeni. Kao što je naglašeno u predmetu *Ananyev i ostali*, odsustvo bilo kojeg od navedenih elemenata stvara samo po sebi jaku pretpostavku da uvjeti pritvora predstavljaju ponižavajuće postupanje i da su u suprotnosti s člankom 3. (vidi *Ananyev i ostali protiv Rusije*, brojevi 42525/07 i 60800/08, stavak 148., od 10. siječnja 2012.; vidi također *Olszewski protiv Poljske*, broj 21880/03, stavak 98., od 2. travnja 2013.).

ii. Manje od 3 kvadratna metra osobnog prostora predstavlja povredu samo po sebi

3. Suprotno onome na što presuda jasno upućuje u stavku 54., sudska praksa Suda nije sustavno "temeljena na toj pretpostavci". U nizu presuda Sud, iako se poziva na *Ananyev i ostali*, ne spominje nužno takvu "pretpostavku", ali čini se da ukazuje na to da su 3 kvadratna metra goli minimum koji treba poštovati u svim okolnostima. Nepoštivanje ovog minimuma je samo po sebi dovoljno za utvrđenje povrede članka 3. Konvencije. Na primjer, u *Bygylashvili protiv Grčke* Sud je smatrao:

"58. S obzirom na prostor dodijeljen svakom zatvoreniku, Sud je često isticao da, iako površina 4 kvadratna metra po zatvoreniku predstavlja poželjan standard, pružanje manje od 3 kvadratna metra površine po zatvoreniku rezultira toliko teškom prenapučenosti da sama po sebi opravdava utvrđenje povrede članka 3. Konvencije

(vidi *Ananyev i ostali protiv Rusije*, broj 42525/07 i 60800/08, stavak 145., od 10. siječnja 2012., kurziv dodan). U navedenom slučaju, sud je utvrdio povredu članka 3., jer je, između ostalog, podnositeljima zahtjeva pruženo manje od 3 kvadratna metra osobnog prostora, a istovremeno se traži da ostanu u svojoj sobi cijelo vrijeme, osim jednog sata dnevno predviđenog za vježbanje na otvorenom (ibid., stavak 166.).

59. Sud primjećuje da je u ovome predmetu podnositeljica zahtjeva tvrdila da je soba, koju je dijelila s između petnaest i dvadeset drugih zatvorenica, imala površinu od 12 kvadratnih metara. Vlada sa svoje strane, tvrdi da je podnositeljica zahtjeva bio smještena s još četiri zatvorenice u ćeliji površine 12 kvadratnih metara. Međutim, bez obzira na točnu površinu ćelije u kojoj je podnositeljica zahtjeva provodila veći dio dana, prostor koji joj je dodijeljen prema Vladi bio je manji od površine koja, u skladu sa sudskom praksom citiranom u presudi *Ananyev i ostali* (gore citirano), *dovoljna je da sama po sebi opravdava utvrđenje povrede članka 3.* ("*Bygylashvili protiv Grčke*, stavci 58.-59., od 25. rujna 2012., kurziv dodan; vidi također *Nieciecki protiv Grčke*, stavak 49., od 4. prosinca 2012. i dalje reference.)

4. U novije vrijeme i na sličan način, presuda usvojena u *Tereshchenko protiv Rusije* ponovila je sljedeće:

"84. Sud je utvrdio u mnogim prethodnim slučajevima da gdje su podnositelji zahtjeva imali manje od tri kvadratna metra prostora na raspolaganju, prenapučenost se smatrala da tako teškom da *sama po sebi opravdava* utvrđenje povrede članka 3. (vidi *Lind protiv Rusije*, broj 25664/05, stavak 59., od 6. prosinca 2007.; *Starokadomskiy protiv Rusije*, broj 42239/02, stavak 43., od 31. srpnja 2008.; i *Dmitriy Rozhin protiv Rusije*, broj 4265/06, stavci 49. i 50., 23. listopada 2012.) ("*Tereshchenko protiv Rusije*, 5. lipnja 2014., stavak 84., kurziv dodan).

5. Ostali nedostaci možda su također navedeni u relevantnim slučajevima (vidi, na primjer, *Bygylashvili*, ranije citirano, stavci 60.-61.). Ali oni su naglašeni samo kako bi potvrdili utvrđenje povrede. Oni predstavljaju otežavajuće okolnosti. Pozivanjem na takve dodatne čimbenike ne želi se dovesti u pitanje i relativizirati minimum od 3 kvadratna metra.

iii. *Manje od 4 kvadratna metra osobnog prostora predstavlja povredu samo po sebi*

6. Nadalje, postoji još jedna skupina predmeta koji nisu navedeni u presudi, u kojima je pažljivo poštivana praksa i preporuke CPT-a, prema kojima bi 4 kvadratna metra trebala biti minimalni osobni prostor dodijeljen zatvorenicima, isključujući površine koje zauzimaju sanitarni čvorovi (vidi, na primjer, preporuke CPT-a u odnosu na Hrvatsku, citirano u stavku 35. presude). Međutim, ovdje opet relevantne presude nisu identično sročene. U nekim presudama čini se da su 4 kvadratna metra smatrana minimumom. Manje od toga samo po sebi je dovoljno za utvrđenje povrede članka 3. U predmetu *Apostu protiv Rumunjske*, primjerice, Sud je smatrao:

"U svojim ranijim predmetima u kojima su podnositelji zahtjeva imali manje od 4 kvadratna metra osobnog prostora na raspolaganju, Sud je utvrdio da je prenapučenost je teška da *sama po sebi opravdava* utvrđenje povrede članka 3." (*Apostu protiv Rumunjske*, stavak 79., 3 veljače 2015., s daljnjim referencama - kurziv dodan).

iv. *Manje od 4 kvadratna metra osobnog prostora stvara "jaku pretpostavku" povrede*

7. U drugim predmetima u istoj grupi, čini se da je Sud primijenio pristup "jake pretpostavke", uzimajući tako i druge aspekte u obzir pri zaključivanju da je došlo do povrede. Na primjer, u predmetu *Tomoiağa protiv Rumunjske* Sud je ponovio:

"... Zatvorenici trebaju imati na raspolaganju najmanje četiri kvadratna metra osobnog prostora, kako ne bi bili zakinuti za standarde koje nameće svojom sudskom praksom (vidi *Flămînzeanu protiv Rumunjske*, broj 56664/08, stavci 92. i 98., 12. travnja 2011.; i *Coteleş protiv Rumunjske (br 2)*, broj 49549/11, §+stavak 34., od 1. listopada 2013.). Pri utvrđivanju je li u specifičnim okolnostima predmeta prenapučenost bila dovoljna da opravda sama po sebi utvrđenje povrede članka 3. Konvencije, drugi aspekti materijalnih uvjeta pritvora mogu se uzeti u obzir (vidi, na primjer, *Lind protiv Rusije*, broj 25664/05, stavci 59. i 61., od 6. prosinca 2007.; i *Kokoshkina protiv Rusije*, broj 2052/08, stavak 62., 28. svibnja 2009.). Takvi elementi uključuju dostupnost ventilacije, prikladnost sustava grijanja, sukladnost s osnovnim sanitarnim i higijenskim zahtjevima, te mogućnost korištenja toaleta u privatnosti (vidi, na primjer, *Ostrovar protiv Moldavije*, broj 35207/03, stavak 89., od 13. rujna 2005.; *Babushkin protiv Rusije*, broj 67253/01, stavak 44., od 18. listopada 2007.; te *Novikov protiv Rusije* (odluka), broj 11303/12, stavak 33., od 10. prosinca 2013.)" (*Tomoiağa protiv Rumunjske* (odluka), stavak 22., 20. siječnja 2015.).

v. *3 ili 4 kvadratna metra? Goli minimum ili "jaka pretpostavka"?*

8. Kao što je vidljivo iz gore navedenih primjera, postoji niz pristupa problemu minimuma osobnog prostora koji bi zatvorenici trebali imati na raspolaganju. Najfleksibilniji ili "minimalistički" pristup je onaj primijenjen u trenutnoj presudi, prema kojem se čak niti 3 kvadratna metra ne bi trebala smatrati minimumom u svim okolnostima. Najzahtjevniji ili "maksimalistički" pristup je onaj kod kojeg se 4 kvadratna metra uvijek moraju smatrati minimumom. Između njih, postoje još dva različita pristupa spomenuta gore. Na prvi pogled razlika između "ekstrema" (i, tim više, između dva "središnja" pristupa) možda se ne čini toliko važnom. No, u stvarnosti, dovoljno je konzultirati činjenice gore citiranih predmeta i ostale mjerodavne predmete – ili, šire govoreći, statistike o prenapučenosti zatvora koje je Vijeće Europe¹ nedavno učinilo dostupnima – kako bi se shvatilo da usvajanje jednog ili drugog pristupa može imati odlučujući utjecaj u velikom broju predmeta u odnosu na prenapučenost u europskim zatvorima i drugim kaznenim centrima. Iz tog razloga je važno razjasniti ta pitanja. Navedeno je također istinito u odnosu na metodologiju koju treba usvojiti pri primjeni pristupa "jake pretpostavke".

1. Godišnja kaznena statistika Vijeća Europe SPACE I (Pritvor) i SPACE II (Zajedničke sankcije i mjere), objavljena dana 11. veljače 2015. Dostupno na sljedećoj adresi: <http://wp.unil.ch/space/space-ii/annual-reports>

B. Primjena pristupa "jake pretpostavke"

i. "Jaka pretpostavka" nije niti jednostavna niti pretpostavka koja se ne može opovrgnuti

9. Prvo pojašnjenje u pogledu metodologije koja se primjenjuje ako se prihvati pristup "jake pretpostavke" (bilo u odnosu na 3 ili 4 kvadratna metra) tiče se samog značenja ovog termina. Koliko ja razumijem, takva pretpostavka nije ni "jednostavna" niti pretpostavka koja se ne može opovrgnuti. To znači da, ne samo da teret dokaza leži na Vladi da opovrgne pretpostavku, nego i da tužena država mora predstaviti jake dokaze koji uravnotežuju ekstremni nedostatak prostora u posebnim okolnostima predmeta, a u odnosu na određenog podnositelja zahtjeva. Nadalje, treba postojati čvrst činjenični temelj u odnosu na glavne mjerodavne elemente.

ii. "Jaka pretpostavka" treba čvrst činjenični temelj kako bi bila opovrgnuta

10. Prema mome mišljenju, takav temelj prisutan je kada: (a) podnositelj zahtjeva ne osporava (sve ili neke) relevantne činjenice – uključujući prostor koji je njemu ili njoj dodijeljen i razdoblja tijekom kojih je njemu ili njoj bilo omogućeno manje od traženog minimuma (bilo to 3 ili 4 kvadratna metra) – ili (b) činjenice podnesene od strane Vlade utvrđene su izvan svake sumnje od strane neovisnog i nepristranog nacionalnog suda ili drugog nadležnog tijela, kao što je pučki pravobranitelj, odnosno međunarodnog stručnog tijela, a posebno CPT-a. Ako podnositelj zahtjeva neprestano osporava relevantne činjenice i nema neovisne ocjene situacije, odstupanje od pretpostavke čini se upitnim. Drugim riječima, kada se riječ podnositelja zahtjeva suprotstavi riječi države, osim ako je prva od spomenutih nepotkrijepljena ili kontradiktorna, pretpostavka bi trebala ostati.

iii. "Jaka pretpostavka" treba čvrste čimbenike protuteže kako bi bila opovrgnuta

11. Ova presuda potvrđuje relevantnu sudsku praksu Suda u smislu da kada je prostor koji je dodijeljen pritvoreniku malo iznad minimuma - "u rasponu od tri do četiri kvadratna metra po zatvoreniku" - u takvim slučajevima povreda članka 3. ustanovit će se samo ako je čimbenik prostora spojen s drugim aspektima neprikladnih materijalnih uvjeta pritvora vezanih za, posebice, pristup vježbanju na otvorenom, prirodnom svjetlu ili zraku, dostupnost ventilacije, prikladnost sustava grijanja, mogućnost korištenja toaleta u privatnosti, te sukladnost s osnovnim sanitarnim i higijenskim zahtjevima" (vidi stavak 57., uz daljnje reference). Kao što je jasno iz ovog teksta, svi gore navedene aspekti vide se kao minimum kada je površina prostora dodijeljenog podnositelju *iznad* potrebnih 3 (ili 4) kvadratna metra. Ako takvi elementarni uvjeti nisu ispunjeni, može biti povreda članka 3., čak i ako je prostor dodijeljen podnositelju zahtjeva dostatan.

12. Pitanje je što se događa kada je površina dodijeljenog prostora *ispod* propisanog standarda. Je li prisutnost istih aspekata dovoljna da opovrgne "jaku pretpostavku" inkompatibilnosti s člankom 3.? Ili se država mora oslanjati na dodatne čimbenike protuteže? Iako je istina da je procjena praga članka 3. relativna, vjerujem da bi barem odgovarajuća hrana, kao i program aktivnosti, uključujući rad i profesionalne mogućnosti - kao što je CPT preporučio Hrvatskoj u svom najnovijem izvješću (citirana u stavku 35. presude) - trebali biti potrebni kako bi Sud prihvatio da je "jaka pretpostavka" opovrgnuta. Nadalje, elementi na koje se poziva Vlada trebaju biti relevantni za podnositelja zahtjeva, a ne samo apstraktne prilike i mogućnosti.

iv. Manjak osobnog prostora ne bi trebao biti očigledan niti dugotrajan

13. Presuda se odnosi na prethodnu sudsku praksu Suda u smislu da "jaka pretpostavka" povrede članka 3. "teško" može biti opovrgnuta "u kontekstu očiglednog nedostatka osobnog prostora" (vidi stavak 56, uz daljnje reference). Ipak, riječ "teško" ne pojavljuje se u barem nekim od presuda citiranim u točki 56. ove presude (vidi, na primjer, *Logothetis i ostali protiv Grčke*, broj 740/13, stavak 41., od 25. rujna 2014.) i čini mi se upitna, jer stvara nesigurnost i ostavlja otvorena vrata za zlorabe. Da malo pojasnimo: ako "jaka pretpostavka" mora imati pravi smisao, očigledan nedostatak osobnog prostora - to jest, znatno ispod propisanog minimuma - ne bi trebao biti prihvaćen pod bilo kojim okolnostima.

14. Presuda nadalje ponavlja da bi "jaka pretpostavka" možda mogla biti opovrgnuta "u slučaju kratkih i povremenih manjih ograničenja potrebnog osobnog prostora" (vidi stavak 56, s obzirom na predmet *Vladimir Belyayev protiv Rusije*, br. 9967/06, stavci 33.-36., dana 17. listopada 2013.).

v. Primjena navedenih načela na ovaj predmet

15. Jesu li svi gore navedeni elementi prisutni u ovome slučaju? Mislim da nisu. Na prvome mjestu, i u suprotnosti s jedinim drugim predmetom u kojem je "jaka pretpostavka" opovrgnuta (vidi *Vladimir Belyayev*, ranije citirano, stavci 32.-33.), relevantne činjenice nisu utvrđene izvan osnovane sumnje. Prostor dodijeljen podnositelju zahtjeva, kao i ostali relevantni čimbenici, uključujući trajanje njegovog boravka u zatvoru u ispodprosječnim uvjetima, bili su osporavani od strane podnositelja zahtjeva, a neovisna ocjena nije dostupna.

16. Čak i ako se pretpostavi da su informacije koje je pružila Vlada vezano za trajanje boravka u ćelijama podnositelja zahtjeva prema kojima mu je dodijeljeno manje od 3 kvadratna metra točne, trajanje toga iznosi sveukupno pedeset dana, uključujući period od dvadeset i sedam uzastopnih dana (vidi stavak 60. presude). Prema mom mišljenju, navedeno trajanje ne može se opisati kao "kratkotrajno i povremeno".

17. Nadalje, kao što je navedeno u stavku 66. presude, Sud je također uzeo u obzir fotografije koje prikazuju unutrašnjost Zatvora u Bjelovaru, rekreacijskom dvorištu, spavaonicama i njihovim sanitarnim čvorovima, "za koje se ne čini da su u užasnom stanju niti da su prljavi". Je li manjak "užasnih" sanitarnih i higijenskih uvjeta prikladan standard za prihvaćanje opovrgavanja "jake pretpostavke" u danom slučaju? Ja bih više volio pozitivan nalaz – koji očito nije bio moguć u danom predmetu – o tome da su sanitarni i higijenski uvjeti bili prikladni tijekom cijelog trajanja boravka u zatvoru.

18. Postoje (samo) dva činjenična elementa koja nisu sporna među strankama. Prvi se tiče tvrdnje Vlade da je podnositelju zahtjeva bilo dopušteno tijekom tri sata dnevno, između 16 i 19 sati, da se slobodno kreće izvan svoje ćelije. To znači da je podnositelj zahtjeva bio zatvoren u svojoj ćeliji ostatak dana – točnije, dvadeset i jedan sat. Je li to dovoljno za opovrgavanje "jake pretpostavke"? Treba primijetiti, što se toga tiče, da u više izvještaja CPT kritizira države zbog držanja zatvorenika u soba, a više od dvadeset sati dnevno (vidi na primjer posljednji izvještaj iz Hrvatske, ranije citiran, stavak 39., vezano za određivanje pritvora za zatvorenike u županijskim zatvorima u Zagrebu i Sisku).

19. Drugi činjenični element koji nije osporavan jest da podnositelj zahtjeva nije imao mogućnost uključiti se u rad u zatvoru. No, većina je ustvrdila da "to u ovom slučaju ne otvara pitanje na temelju članka 3. Konvencije" (vidi stavak 67. presude). S poštovanjem, ali ja se ne slažem s time. Kao što je CPT (u više navrata) općenito naglasio:

"... zadovoljavajući program aktivnosti (kao što su rad, stručno osposobljavanje, obrazovanje, sport ili rekreacija/društvo) od ključne je važnosti za dobrobit zatvorenika. To vrijedi i za osuđenike i za zatvorenike koji čekaju suđenje. Cilj bi trebao biti da se pritvorenicima osigura mogućnost da razuman dio dana provedu izvan svojih ćelija, uključeni u svrhovite aktivnosti raznovrsne prirode. Režimi za osuđene zatvorenike trebali bi biti još povoljniji s ciljem da ih se priprema za reintegraciju u društvo" (vidi, na primjer, izvješće o Hrvatskoj, ranije citirano, stavak 40.).

20. Navedena utvrđenja su još bitnija u predmetima, kao što je trenutni predmet, u kojima Sud ispituje postoji li dovoljno čimbenika protuteže za opovrgavanje "jake pretpostavke" povrede članka 3. zbog ekstremnoga manjka prostora u zatvorskim sobama. Baš u takvim situacijama rad i ostale aktivnosti izvan prenapučenih soba postaju osobito važne. Iz tog razloga je u predmetu *Samaras i ostali protiv Grčke*, primjerice, Sud – gdje je utvrđena povreda članka 3., pogotovo zbog prenapučenosti – uzeo u obzir činjenicu da su neki od podnositelja zahtjeva radili izvan svojih soba jedan dio dana pri određivanju prikladnog iznosa pravične naknade prema članku 41. Konvencije (*Samaras i ostali protiv Grčke*, stavak 71., od 28. veljače 2012.; vidi i *Tzamalīs i ostali protiv Grčke*, stavak 49., od 4. prosinca 2012.).

Zaključak

21. Temeljem svih gore navedenih razmatranja, moj je zaključak da, čak i ako se prihvati pristup "jake pretpostavke" vezano za minimum od 3 kvadratna metra prostora po pritvoreniku, nema dovoljno čimbenika protuteže u ovom predmetu za opovrgavanje takve pretpostavke. Općenito, međutim, s obzirom na različite pristupe gore opisane u pogledu minimalnog prostora koji se dodjeljuje pritvorenicima, kao i nedostatak jasne metodologije za primjenu kriterija "jake pretpostavke", o sudskoj praksi Suda možda bi se trebalo dodatno razmisliti na način da se osigura potrebna dosljednost.

© 2017 Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava

Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava provjerio je točnost prijevoda, te proveo lekturu i pravnu redakciju istoga.